

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування

Навчально-науковий інститут водного господарства та
природооблаштування
Кафедра геології та гідрології

01-05-132М

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до виконання практичних робіт з навчальної дисципліни
«Основи суспільної географії»
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
за освітньо-професійною програмою «Конструктивна географія,
управління водними та мінеральними ресурсами» спеціальності
106 «Географія» денної та заочної форм навчання

Рекомендовано науково-
методичною радою
з якості ННІВГП
Протокол № 4
від 18.11.2021 р.

Методичні вказівки до виконання практичних робіт з навчальної дисципліни «Основи суспільної географії» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Конструктивна географія, управління водними та мінеральними ресурсами» спеціальності 106 «Географія» денної та заочної форм навчання [Електронне видання] / Романів О.Я. – Рівне : НУВГП, 2021. – 33 с.

Укладач:

Романів О. Я., доцент, к.геогр.н., завідувач кафедри геології та гідрології.

Відповідальна за випуск: Романів О. Я., доцент, к.геогр.н., завідувач кафедри геології та гідрології.

Керівник групи забезпечення освітньої програми
к.геогр.н., доцент

Романів О. Я.

© Романів О. Я., 2021
© НУВГП, 2021

Зміст

	стор.
1. Загальні положення.....	4
2. Практично-семінарське заняття № 1.....	5
3. Практична робота № 2.....	7
4. Практична робота № 3.....	13
5. Практична робота № 4.....	14
6. Практично-семінарське заняття № 5.....	20
7. Практична робота № 6.....	25
8. Практична робота № 7.....	27
9. Практична робота № 8.....	28
10. Практична робота № 9.....	29
11. Практичні роботи № 10-11.....	32

1. Загальні положення

В курсі висвітлюються теоретико-методичні аспекти та предметна область суспільної географії, що досліджує територіальну організацію суспільної життєдіяльності в цілому, розглядаються питання історії формування та розвитку суспільної географії. Мета курсу – дати основи знань з теорії, історії та методики суспільної географії як фундаментальної науки, сприяти формуванню у майбутніх фахівців з географії основних понять, категорій, законів і закономірностей територіальної організації суспільства, просторової диференціації природного середовища, населення та його господарської діяльності, розкрити сутність географічних процесів та явищ.

Практичні роботи з навчальної дисципліни забезпечують поглиблення теоретичних знань з курсу. У методичних вказівках наведені завдання практичних робіт та рекомендації з їх виконання, перелік рекомендованих інформаційних джерел до кожної роботи.

Практично-семінарське заняття № 1

Тема: Особливості історичного розвитку суспільної географії

Мета: розглянути основні етапи в розвитку суспільної географії, дослідити внесок окремих історичних постатей в розвиток суспільної географії, а також напрямки сучасних суспільно-географічних досліджень. Навчитись аналізувати структуру сучасної суспільної географії.

Перелік рекомендованих літературних джерел

1. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії. К. : Вища школа, 1996. 232 с.
2. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії. Одеса : Астропринт, 2001. 560 с.
3. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : підручник. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 444 с.
4. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001.

Завдання

1. Розгляньте схему сучасної структури суспільної географії за Шаблієм О. І. (підручник [3]). Дайте відповіді на запитання:

- Які дисципліни суспільної географії відносяться до основних, суміжних та допоміжних?
- На які основні чотири блоки, на думку автора, поділяються основні дисципліни?
- Які дисципліни належать до кожного з блоків?
- Порівняйте підхід до структуризації суспільної географії проф Шаблія О.І. із схемою Салми Ниммик (рис. 1).

2. У письмовій формі підготувати коротке повідомлення про внесок одного з дослідників у розвиток суспільної географії (на вибір):

1. Павло Чубинський	7. Валентин Садовський
2. Максим Паламарчук	8. Володимир Тимошенко
3. Антін Синявський	9. Степан Рудницький
4. Володимир Кубійович	10. Володимир Геринович
5. Іоанікій Шимонович	11. Володимир Огоновський
6. Костянтин Воблій	12. Опанас Ващенко

Вимоги до оформлення повідомлення: від 3 до 5 сторінок, шрифт TNR, інтервал між стрічками 1,5, вирівнювання тексту по ширині сторінки.

3. Охарактеризувати не менше 5 сучасних суспільно-географічних наукових центрів, які сформувалися в Україні. Відповідь на завдання оформити у вигляді таблиці 1.1:

Таблиця 1.1

Сучасні суспільно-географічні наукові центри України

Сучасні суспільно-географічні наукові центри	Представники	Наукові напрями

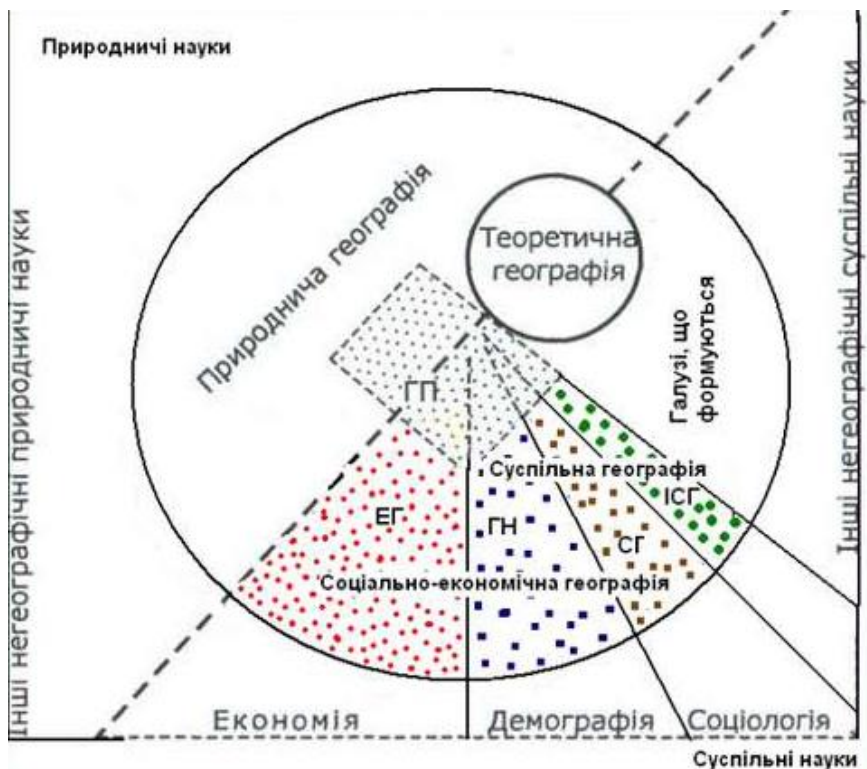

Рис. 1. Структура географії за С. Ниммик, 1984

Практична робота № 2

Тема: формулювання суспільно-географічних законів і закономірностей. Розвиток теорій і концепцій суспільної географії

Мета: розглянути основні терміни суспільної географії, навчитись оперувати основними поняттями суспільної географії в проведенні географічних досліджень

Перелік рекомендованих літературних джерел

1. Голиков А. П., Олійник Я. Б., Степаненко А. В. Вступ до економічної та соціальної географії. К. : Либідь, 1997. 320 с.
2. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії. Одеса : Астропринт, 2001. 560 с.
3. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : підручник. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 444 с.
4. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001.

Завдання.

Задача 1.

Необхідно визначити критичний радіус району вирощування овочів, ринкова ціна продажу яких становить 1,3 грн. за кг. Очікуваний врожай 120 тон. Сумарні витрати на вирощування овочів складають 85600 грн., а на доставку всієї продукції до ринку збуту необхідно 7000 грн при відстані транспортування 2 км.

Обчислити, який дохід отримає фермер, якщо його господарство знаходиться на відстані 10 км від ринку збуту і на відстані 40 км від ринку збуту продукції.

Методичні пояснення:

За формулою В. Лаунхардта, який запропонував математичну інтерпретацію теорії штандорту сільського господарства І. Тюнена можна визначити граничну зону сільськогосподарського виробництва,

$$Z=(p-c)/t,$$

де Z – граничний радіус зони сільськогосподарського виробництва; p – ринкова ціна продукції; c – собівартість одиниці продукції; t –

транспортний тариф.

Формула для обчислення доходу фермера при відхиленні від граничного радіуса сільськогосподарської зони:

$$R=Q*t*(Z-Z_1),$$

де R – дохід фермера; Q – обсяг сільськогосподарської продукції; t – транспортний тариф; Z – граничний радіус зони сільськогосподарського виробництва; Z_1 – фактичний радіус зони сільськогосподарського виробництва

Розв'язок:

$$c=85600/120=713,3 \text{ (грн./тону)}=0,71 \text{ грн./кг}$$

$$t=7000/2/120=29,2 \text{ (грн./тоно-км)}=0,029 \text{ грн./кг-км}$$

$$Z=(1,3-0,71)/0,029=20,3 \text{ км}$$

$$R_{10}=120000*0,029*(20,3-10)= 35844 \text{ (грн.)}$$

$$R_{20}=120000*0,029*(20,3-40)= -68556 \text{ (грн.)}$$

Задача 2

Необхідно визначити критичний радіус району вирощування овочів, ринкова ціна продажу яких становить 5 грн. за 1 кг. Очікуваний врожай 10 тон. Сумарні витрати на вирощування овочів складають 48000 грн., а на доставку всієї продукції до ринку збуту необхідно 500 грн. при відстані транспортування 10 км.

Задача 3

Обчислити розмір збитку (або прибутку), який матиме фермер, якщо відстань від ферми до місця збуту продукції 34 км при критичному радіусі району вирощування картоплі 65 км. Фермер зібрав 100 т картоплі. Перевезення 6 т картоплі на 1 км коштує 2 грн.

Задача 4

Визначити, за якою мінімальною ціною повинен продавати підприємець помідори, якщо загальний врожай становить 10 тон. Підприємцю необхідно погасити кредит у розмірі 5000 грн., який він взяв на місяць під 12% річних і забезпечити дохід 2000 грн. Фермер знаходиться на 12 км від ринку збуту овочів. Транспортний тариф 40 грн. за 1 т*км. Витрати на вирощування помідорів становлять 0,7 грн. на 1 кг.

Методичні пояснення:

Формула І.Тюнена для визначення земельної ренти (доходу) від сільськогосподарської діяльності

$$R=Q*(p-c)-Q*t*L,$$

де Q - обсяг виробництва продукції; p - ціна; c – собівартість; t - транспортний тариф; L - відстань від ринку збуту.

Розв'язок:

Визначимо дохід, необхідний для підприємця з урахуванням погашення кредиту:

$$2000+5000+5000*0,01=7050 \text{ (грн.)}$$

Із формули І.Тюнена визначимо R , розв'язавши лінійне рівняння:

$$7050=10000(p-0,7)-10000*0,04*12$$
$$p=1,26 \text{ (грн.)}$$

Задача 5

Визначити, який річний дохід (збиток) зможе отримувати фермер, якщо він реалізує на ринку 48 тон м'яса за ціною в середньому 25 грн. за 1 кг. Витрати на виготовлення 1 кг м'яса становлять 18 грн. Фермер живе на відстані 20 км від ринку збуту продукції. На доставку партії продукції вагою 1 тона фермер витрачає 60 грн.

Задача 6

Знайти координати розміщення металургійного заводу між складами руди і вугілля за критерієм мінімальних транспортних витрат. Для виробництва 1 тони чавуну необхідно 5 тон руди і 3 тони вугілля. Відстані між складами та пунктом споживання зазначено на рисунку. Транспортний тариф на перевезення однаковий в усіх напрямках.

Розв'язок:

Задача розв'язується за методом побудови штандортного трикутника, запропонованого А. Вебером.

Оскільки у нас є два джерела сировини і один пункт споживання продукції, то будемо і розраховуємо один

транспортний трикутник. При більшій кількості джерел сировини і пунктів споживання трикутників може бути більше. Точка штандорта повинна знаходитися в середині трикутника.

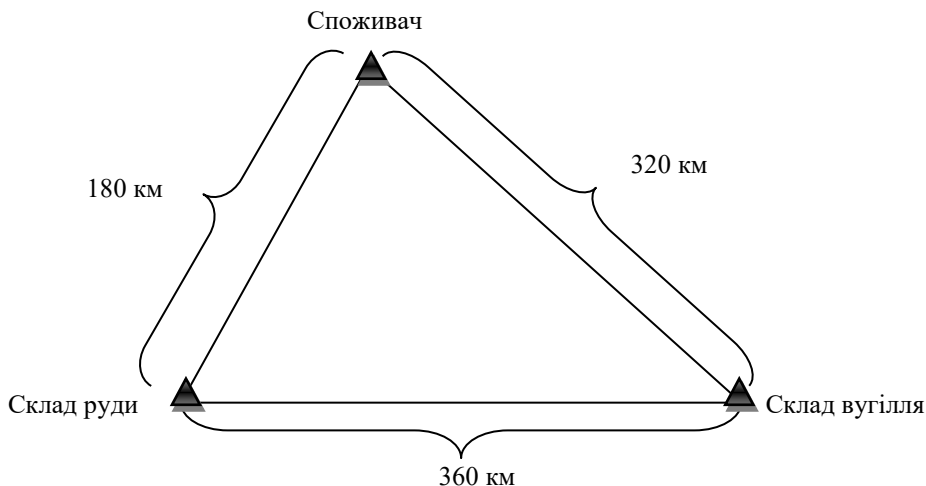

Рис. 2. Штандортний трикутник

Знаходимо мінімізовані за обсягом транспортних перевезень точки на сторонах трикутників. Знаходимо точку на лінії «склад руди-склад вугілля»:

- визначимо «штандортну вагу», тобто вагу необхідних перевезень в даному напрямку вантажів:

$$3+5=8 \text{ тон}$$

- визначимо «просторовий індекс штандарта», тобто відстань на яку умовно необхідно перевозити одиницю штандортної ваги вантажів:

$$360/8=45 \text{ км/т}$$

- визначимо, на якій відстані від складу руди у напрямку складу вугілля повинна знаходитися точка мінімізації транспортних перевезень:

$$3 \cdot 45 = 135 \text{ км}$$

Аналогічно визначаємо точки на інших сторонах трикутника. Одержані точки наносимо на сторони трикутника і з'єднуємо із вершинами. В точці перетину відрізків і повинен знаходитися шуканий пункт.

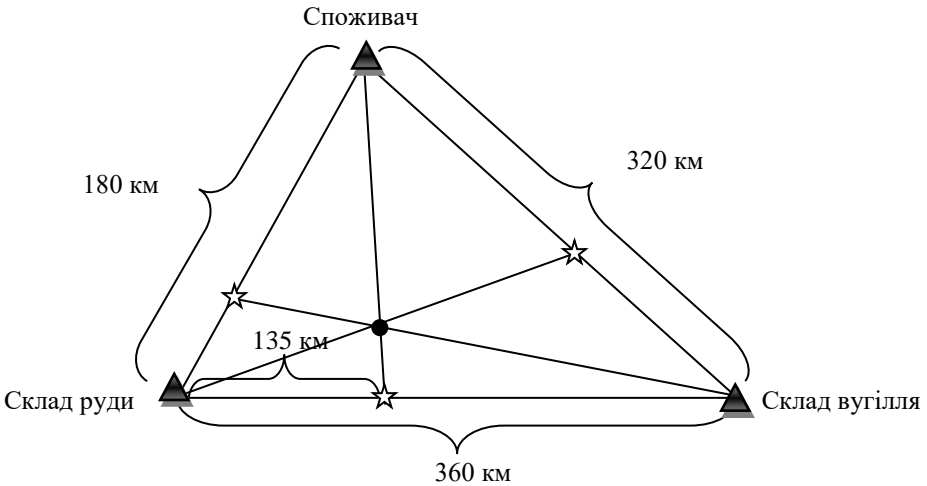

Рис. 3. Штандортний трикутник з результатами обчислень

Задача 7

Знайти координати розміщення металургійного заводу між складами руди і вугілля за критерієм мінімальних транспортних витрат. Для виробництва 1 тони чавуну необхідно 8 тон руди і 6 тон вугілля. Відстані між складами та пунктом споживання виміряти за допомогою лінійки і перевести у кілометри за масштабом: в 1 см 10 км. Транспортний тариф на перевезення однаковий в усіх напрямках. Використати рис. 4.

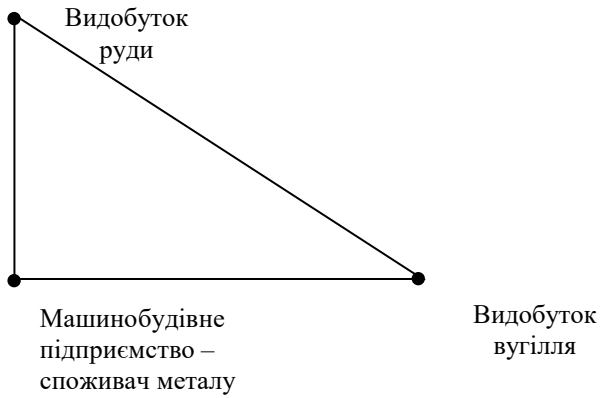

Рис. 4. Штандортний трикутник до задачі 7

Практична робота № 3

Тема: Просторові властивості території

Мета: опрацювати поняття просторових властивостей території та навчитися визначати параметри, якими їх характеризують

Перелік рекомендованих літературних джерел

1. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії. Одеса : Астропринт, 2001. 560 с.
2. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : підручник. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 444 с.

Питання для обговорення

З курсу лекцій пригадайте, що належить до понять:

1. Просторові властивості території.
2. Метричні характеристики території.
3. Топологічні характеристики території.

Завдання.

Розрахувати коефіцієнт компактності території країн.

Алгоритм виконання:

Щоб розрахувати коефіцієнт компактності території країн, самостійно обрати будь-які дві країни. Для розрахунку коефіцієнту компактності території країни застосовується формула

$$k = 4 \pi S / l^2 ,$$

де

k –індекс (коефіцієнт) компактності (колоподібності) території;

S – площа території країни;

l –довжина кордонів країни.

Зробити висновки про компактність території країн, їх конфігурацію. Необхідно враховувати те, що чим меншим є коефіцієнт k від 1, тим менш колоподібна (менш компактна) територія. Взяти до уваги відповідну якісну градацію k (низький – до 0,25; середній – до 0,5; високий – до 0,75; дуже високий – 0,75-1,0).

Обмінятися результатами обчислень в групі. Провести обговорення під час заняття.

Практична робота № 4

Тема: Класичні та сучасні концепції і теорії суспільної географії.

Мета: Розглянути приклади практичного застосування класичних та сучасних теорій та концепцій регіонального розвитку і розміщення продуктивних сил. Поглибити знання і розуміння класичних і сучасних концепцій та теорій розміщення продуктивних сил і регіонального розвитку.

Перелік рекомендованих літературних джерел

1. Блій Г. де, Муллер Пітер Географія: світи, регіони, концепти / Пер. з англ.; Передмова та розділ «Україна» О. Шаблія. Київ : Либідь, 2004. 740 с.
2. Долішній М. І., Стадницький Ю. І., Загородній А. Г., Товкан О. Е. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : навчальний посібник. Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2003. 256 с.
3. Пістун М. Д. Основи теорії суспільної географії. К. : Вища школа, 1996. 232 с.
4. Сонько С. П., Кулішов В. В., Мустафін В. І. Ринок і регіоналістика : навч. посібник. К. : Ельга, Ніка-Центр, 2002. 380 с.
5. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика : навч. посіб. 2-ге вид., випр. і доп. К. : Вікар, 2002. 374 с.
6. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії : навчальний посібник. Одеса : Астропринт, 2001. 560 с.
7. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : підручник. Львів, 2003. 444 с.

Завдання

Завдання 1. Проаналізувати прояв основних положень концепцій розміщення продуктивних сил і регіонального розвитку у сучасних умовах.

Методичні рекомендації:

Класичні теорії та концепції суспільної географії пояснюють спільні риси у господарському освоєнні географічного простору в країнах з різним рівнем економічного розвитку. Розглянувши карти атласів світу та України знайдіть підтвердження тих чи інших тверджень, наведіть по кожному конкретні приклади. На основі

власних висновків та лекційного матеріалу заповніть порожні комірочки у таблиці 1.

Таблиця 4.1

Аналіз прояву основних положень класичних теорій та концепцій суспільної географії і регіонального розвитку у сучасному світі

Об'єкти, явища, процеси, у господарському освоєнні географічного простору	Концепція чи теорія, яка пояснює особливості освоєння геопростору
Зони інтенсивного приміського сільського господарства овочево-молочного типу у більшості випадків мають форму, наближену до кола (див карти атласу).	
Головним осередком ділового світу сьогодні є так звані „світові міста”, яких за прогнозом всередині 21 ст. буде 30-40.	
Швидкість розповсюдження і впровадження нових технологій може стати запорукою економічного розвитку цілих країн, навіть тих, які не мають ніяких ресурсів, крім трудових	
На території різних країн в різні часи виникають осередки найвищого розвитку, які мають вирішальний вплив на економіку довколишніх територій.	
Сукупність міських поселень разом з лініями комунікацій між ними мають радіально-кільцеву конфігурацію біля столиць, адміністративних центрів.	

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФАКТОРІВ РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

“Такого об’єкта, вибір локації якого залежав би від одного фактора, не існує. Будь-яке обґрунтування розміщення об’єктів, побудоване лише на одному факторі, є помилкою, якщо не злочином.” – Е. Алаєв.

Такий постулат виник у епоху розквіту суспільної форми власності на засоби виробництва, в умовах закритої економіки був дуже актуальним і працював на великих територіях колишнього СРСР майже всюди, де створювалися “гіганти” соціалістичної індустрії. Залежність від декількох факторів розміщення господарства була похідною від неосяжної території і від безмежних покладів корисних копалин. Проте, вже на той час у світі були країни, у яких існували зовсім інші пріоритети у розміщенні господарства і які вже в 70-80 роках ХХ століття відчували сировинний, енергетичний, територіальний голод. Передусім, це країни Західної Європи та Японія. Якщо взяти, наприклад, Японію, то означений дефіцит, всупереч традиційним факторам розміщення, сформував тут індивідуальну територіальну структуру ще в 60-ті роки минулого століття. Структуру, яка сьогодні з виняткової поступово перетворюється на типову в розвинутих країнах Європи, окремих районах США та Канади. Передусім, механізм формування цієї структури характеризується переважанням одного фактора – споживацького. Навіть ті галузі, що залежать від сировини – максимально наближені до споживача, щоб швидко відреагувати новою продукцією на зміну попиту (металургія, хімічна індустрія, енергетика, не кажучи вже про харчову, легку промисловість чи сервіс). Головним суддею і вирішальним фактором розміщення продуктивних сил стає споживач. Стосовно споживацького попиту, то він в останній чверті 20-го століття настільки урізноманітнися і індивідуалізувався, що став визначати не лише, де розміщувати підприємство, а й з якою інтенсивністю йому працювати.

Виробництво промислової продукції не є сьогодні самоціллю, бо вона сама стає ланкою в більш важливому і складному ланцюжку, який з’єднує виробництво і споживача. Споживацький ринок завдяки новітнім засобам комунікації незабаром розширився територіально і в той же час став більш персоналізованим. Та й сама споживацька

вартість, як економічна категорія, потерпає докорінних змін. Головний наголос в ній робиться не на задоволенні повсякденного попиту, а, отже, масовість, а на більш вибагливий смак, який підкреслює індивідуальність, а, отже, престижність. Приклад – галузь автомобілебудування.

Ще один приклад, який підтверджує пріоритетність лише певних передумов розміщення господарства – розвиток інфраструктури. Світовий досвід свідчить, що лише завдяки розвитку транспортної і ринкової інфраструктури можна досягти досить значних успіхів в економічному розвитку.

Головний висновок, що сам собою вибігає, - для досягнення високого рівня економічного розвитку зовсім не обов'язково мати на території країни мінеральні ресурси (сировинний фактор), паливо чи енергію (паливно-енергетичний фактор) і тим більше наближати промислові підприємства до їх джерел. Таким чином мова йде про пріоритетність та односпрямованість дії якого-небудь одного фактору розміщення виробництва.

Джерело: С.П. Сонько, В.В. Кулішов, В.І. Мустафін Ринок і регіоналістика. – К., 2002. – с. 72-80.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ 2

Альтернативна економіка

На сучасному етапі у зв'язку із гуманізацією, соціологізацією, екологізацією науки РПС та регіональної економіки популярними є концепції меж розвитку та сталого розвитку. Їх модифікацією є вчення про альтернативну цивілізацію.

В сучасному світі існує два типи проблем – проблеми відносин людини з природою і проблеми відносин людини з іншими людьми, тобто проблеми суспільства.

Людина використовує природу нераціонально, а головне – небезпечно для себе. Якщо економіка буде так розвиватися далі, людина стикнеться з рядом проблем. Трагедія людства полягає не у тому, що воно не знає, що йому робити, а в тому, що воно не хоче цього робити. Воно вважає, що для правильних вчинків ще не наступив час, як говорив економічний “прагматик” Дж. М. Кейнс. Він писав: “Коли всі будуть забезпечені, суспільство знову почне цінувати цілі вище, ніж засоби, і надавати перевагу доброму перед корисним. Але не спішіть! Для всього цього час ще не настав.

Принаймні, ще 100 років ми повинні переконати себе та інших, що погане – добре, і добре – погано. Тому що погане – вигідне, а добре – ні. Жадібність, вигода і завбачливість ще деякий час повинні залишатися нашими богами. Тільки вони можуть вивести нас на денне світло із тунелю економічної необхідності”.

Засновник Римського клубу Печчен так розумів проблему: “Справжня проблема людського виду на даному етапі його еволюції полягає в тому, що він виявився нездатним в культурному відношенні йти в ногу і повністю пристосовуватися до тих змін, які він сам вніс в цей світ”.

Нова цивілізація повинна стати низькоенергетичною, високостійкою, екологічно чистою, повністю демілітаризованою і гуманною. Таким чином повинна бути створена економіка, основана на нових принципах (альтернативна економіка).

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ 3

Фен-шуй – вчення про розміщення об’єктів у просторі

Древнє китайське мистецтво фен-шуй розглядає людину і все, що її оточує, як єдину структуру і прагне привести цю структуру до максимальної гармонії. Згідно фен-шуй здоров’я, щастя та успіх людини багато в чому залежить від того, як облаштоване її житло та робоче місце. Фен-шуй займається широким колом проблем: від розміщення меблів у кімнаті до вибору місця розташування будівлі.

При виборі району, сектору чи ділянки для споруди майстри Фен-шуй визначають потоки позитивної та негативної енергії, а потім оцінюють вплив зовнішніх об’єктів і тільки в останню чергу переходять до внутрішнього обладнання приміщення. Так, наприклад, правильний показник того, як виходить на поверхню енергія – напрямок росту дерев. Якщо дерева добре розвинуті, з рівними стовбурами і густою кроною, то енергія на даній території рухається плавно, без ривків і збурень. В цілому, стверджують майстри, якщо зовнішні умови несприятливі, то подальший аналіз місцевості не має змісту. Краще пошукати інший варіант.

Несприятливими сусідами для розташування житла, офісів є лікарні, клініки, бюро ритуальних послуг, відділення міліції, ізолятори, бари і «Забігацлівки» з сумнівною репутацією. Таке сусідство загрожуватиме діловим стосункам обвалами, непорозуміннями, нещасливими випадковостями. Звалища, накопичення будівельного сміття, щебеню, каміння здатні викликати

постійну в'ялість, сонливість, безініціативність. А дамби, вишки, хмарочоси та інші масивні будови чи природні об'єкти, які нависають над будинком можуть бути причиною невпевненості, послаблення ділових здібностей і аналітичних вмінь. Об'єкти з блискучими поверхнями навпроти будинку відражають у вашу сторону потужний потік негативної енергії. Це провокує проблеми у всіх сферах життя. Обширні поверхні, залиті асфальтом чи бетоном (широкі дороги, площадки, площі), котловани, глибокі канали теж є поганими сусідами з точки зору Фен-шуй.

Добрими сусідами для вашого житла чи офісу є ліси, луки, сади, парки, сквери (особливо з хвойними та іншими вічнозеленими рослинами), а також клумби і квітники, які втілюють ідею росту. Оточення рослин сприятливе для тих, хто прагне отримати освіту і в подальшому зробити кар'єру у вибраній сфері. Споруди округлої форми, з плавними обрисами (стадіони, мечеті) приваблюють добробут. Хороший варіант, якщо будинок стоїть на плавному вигині дороги чи в кінці звивистої вулички. На активну діяльність, яка потребує багато життєвих сил, добре впливає близькість оздоровчих закладів (басейни, фітнес-центри, магазини здорового харчування).

Для того, щоб мати успіх у фінансовій сфері, рекомендують у північно-східному секторі офісу розмістити акваріум, фонтанчик чи багато кімнатних рослин в процесі інтенсивного росту. А на півдні розвісьте фотографії чи картинки із зображенням того, що є для вас втіленням успіху – зображення гарних і дорогих предметів, машин, будинків, комп'ютерів. Якщо ви прагнете збільшити притік клієнтів, то Фен-шуй радить не орендувати офіс чи торгову площу в будинках пірамідальної форми.

У Фен-шуй, без сумніву, багато містики, але цей феномен іще раз підтверджує велике значення правильного розташування об'єкту.
Джерело: Корнеев А. В. Практика Фэн-шуй. Привлечение денег и благополучия. Донецк : ООО ПКФ «БАО», 2004. 288 с.

Практично-семінарське заняття №5

Тема: Методи суспільно-географічних досліджень

Мета: розглянути основні терміни суспільної географії, навчитись оперувати основними поняттями суспільної географії в проведенні географічних досліджень

Перелік рекомендованих літературних джерел

1. Голиков А. П., Олійник Я. Б., Степаненко А. В. Вступ до економічної та соціальної географії. К. : Либідь, 1997. 320 с.
2. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії. Одеса : Астропринт, 2001. 560 с.
3. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : підручник. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 444 с.
4. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001.

Завдання

1. Пояснити зміст і функції понять «метод», «науковий підхід», «методологія», «методика».
2. На основі літературних джерел та лекційного матеріалу скласти класифікаційну схему методів суспільної географії. Дати коротку характеристику кожного з методів.
3. В чому полягає «метод енерговиробничих циклів»? Наведіть приклади кількох енерговиробничих циклів та за літературними джерелами дайте характеристику двох з них.

Основні енерговиробничі цикли

1. Пірометалургійний цикл чорних металів включає:

- видобуток та збагачення сировини і палива, металургійний перерозподіл (чавун - сталь - прокат);
- коксування вугілля з отриманням бензолу та інших продуктів важкого органічного синтезу;
- утилізацію коксівного газу для виробництва аміаку та ацетилену, а на їх базі азотних добрив (аміачна селітра, карбамід) і різноманітної хімічної продукції (капролактам, вінілацетатні пластики тощо);
- виробництво будівельних матеріалів (особливо цементу) з використанням доменних шлаків;
- металомістке машинобудування (у т.ч. виробництво металоконструкцій).

2. Пірометалургійний цикл кольорових металів охоплює:

- збагачення і металургійний перерозподіл вихідної сировини з багатократним використанням проміжних продуктів для вилучення супутників основних компонентів;
- рафінування чорних металів;
- виробництво сплавів;
- утилізацію відходів із вмістом сірки (головним чином газів) для отримання сірчаної кислоти і окремих продуктів на базі сірчаної кислоти (наприклад фосфатних добрив);
- машинобудування, пов'язане з масовим використанням кольорових металів (електротехніка, виробництво кабелю та ін.).

3. Хімічно-металургійний цикл рідкоземельних металів включає:

- видобуток та збагачення виключно багатотоннажної (у розрахунку на одиницю готової продукції) сировини, рідше - її розділення за допомогою хімічних або електрохімічних методів.
- На відміну від попередніх циклів, він майже не має супутніх виробництв, що пояснюється специфікою використання рідкоземельних металів.

4. Нафтоенергохімічний цикл включає:

- переробку нафти (перегонка, крекінг, піроліз, риформінг) на моторне паливо, мастило і мазут;
- використання вуглеводнів нафтопереробки та попутних нафтових газів (газового бензину) для отримання численних напівпродуктів (мономерів органічного синтезу (етилен, пропілен, ацетилен, ізопрен, дивініл, стирол акрілонітрил, бензол, толуол, а також ксилол та ін.) і на їх основі - синтетичних смол та пластичних мас, синтетичного спирту, різноманітних синтетичних каучуків та волокон.

5. Газоенергохімічний цикл

За регіональними особливостями формування він багато в чому схожий з нафтоенергохімічним циклом, через що ці цикли досить часто перекривають один одного.

Можливість отримання з природного газу ацетилену та синтез-газу (окремо і одночасно), а потім аміаку і метанолу сприяє встановленню тісного контакту між органічним синтезом та основною хімією в трьох напрямках:

а) азотні добрива (аміачна селітра, карбамід, аміачна вода) і карбамідні та фенолформальдегідні смоли, а на їх основі - пластичні маси;

б) азотні добрива і найважливіші органічні напівпродукти (ацетальдегід, оцтова кислота, а також акрілонітрил та ін.) для

виробництва синтетичного каучуку та синтетичних волокон;
в) азотні добрива та група органічних напівпродуктів (наприклад, капролактан, адипінова кислота та ін.), які використовуються для виробництва синтетичних волокон (капрон, анід).

6. Вуглеенергохімічний цикл представлений:

- видобутком, збагаченням, коксуванням, напівкоксуванням і гідрогенізацією вугілля;
- виробництвом аміаку та азотних добрив;
- отриманням бензолу, нафталіну та інших напівпродуктів органічного синтезу.

Цикл включає виробництво гірничошахтного (вугільного) устаткування. Для нього характерний тісний зв'язок з пірометалургією чорних металів та теплоенергопромисловим циклом.

7. Сланцеенергохімічний цикл включає:

- видобуток сланців, їх перегонку на моторне паливо (бензин, газ) та мастила з отриманням великої кількості побічних продуктів, наприклад лаків, і газифікацію, яка дає горючий (побутовий) газ і газовий бензин, а внаслідок утилізації відходів - сірку.

На базі сланцевої золи та інших відходів розвивається виробництво цементу, блочних виробів, асфальту, теплоізоляційних матеріалів.

8. Гірничо-хімічний цикл представлений двома різновидами

Один охоплює виробництво кальцинованої (каустичної та двовуглекислої) соди, хлору, а також магнію, іноді в поєднанні з виробництвом цементу шляхом комплексної переробки кухонної солі та вапняку й утилізації відходів.

Другий має більш складний характер, виник у процесі взаємодії основної хімії і органічного синтезу. Сполучною ланкою тут є хлор, який отримують в результаті електролізу кухонної солі (як натуральної, так і одержаної з вихідної сировини для виробництва калійних добрив).

Використання хлору і продуктів первинної переробки природного газу (ацетилену, синтез-газу) дозволяє додатково виробляти не тільки азотні добрива і каустичну соду, але й різні хлорорганічні сполуки, наприклад, поліхлорвінілові смоли, і в подальшому - пластичні маси та синтетичні волокна.

9. Лісоенергохімічний цикл включає:

- заготівлю та механічну обробку деревини, у т.ч. виробництво пиломатеріалів, будівельних конструкцій, деревноволокнистих та

деревостружкових плит;

- хімічно-механічну та хімічну переробку вихідної сировини, а саме - виробництво целюлози, паперу, картону, продуктів гідролізу деревної сировини (спирт, фурфурол, кормові дріжджі);

- лісохімію (виробництво оцтової кислоти, скипидару, каніфолі та ін.)

10. Теплоенергопромисловий цикл

Використовує енергію (включаючи пару і гарячу воду) потужних електростанцій у поєднанні з паливом для виробництв, які потребують підвищених паливно-енергетичних затрат на одиницю готової продукції. Прикладом може бути комплексне використання нефелінів з отриманням глинозему, соди та цементу.

11. Атомноенергопромисловий цикл

Включає два блоки виробництв, які здебільшого територіально віддалені один від одного, хоча бувають і винятки.

Один із них орієнтований виключно на родовища природного урану. Він представлений сукупністю багатоступневих процесів збагачення вихідної сировини, які ґрунтуються на радіохімічних методах і здійснюються з метою отримання в промислових масштабах ядерного палива - урану і плутонію.

Другий блок виробництв утворюють атомні електростанції (АЕС і АТЕЦ) та котельні (АСТ).

12. Гідроенергопромисловий цикл

До його складу можуть входити окремо або одночасно електрометалургія (алюміній, магній, титан тощо), електрохімія (карбамід кальцію, ціанамід кальцію, фосфор, хлор та ін.) та електротермія (абразиви, алюмоцемент, силумін та ін.), тобто виробництва з глибоким впровадженням у технологічні процеси електроенергії.

13. Машинобудівний цикл

Охоплює автобудування, приладобудування, верстатобудування, електро- та радіотехніку, електроніку та інші виробництва, які випускають високовартісну продукцію в основному з привізного металу.

Для циклу характерне переважання двох стадій технологічного процесу в машинобудуванні - механічної обробки та складання, а також наявності численних суміжників, у т.ч. з боку хімічної промисловості (виробництво пластичних мас, шин, гумовотехнічних виробів і т.д.).

14. Текстильно-промисловий цикл:

Включає первинну переробку волокнистої сировини (у районах розміщення сировинних ресурсів), прядіння, ткацтво, оздоблення тканин, виробництво трикотажних і швейних виробів.

До його складу входить також виробництво хімічних волокон, барвників та спеціальне машинобудування.

15. Рибопромисловий цикл

Характерна для цього циклу ознака - поєднання вилову та переробки риби з різноманітними обслуговуючими виробництвами (спеціальне, суднобудування і ремонт, в'язання сіток, тарне виробництво та ін.).

16. Індустріально-аграрний цикл

Включає з одного боку, переробку сільськогосподарської сировини, а з іншого - виробництва, які забезпечують сільське господарство необхідними машинами, хімікатами і т.д.

17. Гідромеліоративний індустріально-аграрний цикл

Це модифікація попереднього циклу, пов'язана з особливостями зрошувального землеробства.

18. Індустріально-будівельний цикл

Займає проміжне положення між промисловістю і будівництвом. Представлений виробництвом бетонних та залізобетонних виробів, стінових блоків та інших прогресивних будівельних матеріалів у рамках будівельної індустрії, забезпечує індустріалізацію будівельних робіт, перетворення їх на механічний процес збирання, монтажу будинків і споруд.

Практична робота № 6

Тема: Методи дослідження ресурсозабезпечення

Мета: розглянути особливості забезпечення людства окремими видами природних ресурсів, навчитись аналізувати їх структуру.

Перелік рекомендованих літературних джерел

1. Голиков А. П., Олійник Я. Б., Степаненко А. В. Вступ до економічної та соціальної географії. К. : Либідь, 1997. 320 с.
2. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії. Одеса : Астропринт, 2001. 560 с.
3. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : підручник. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 444 с.
4. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001.

Завдання

1. Визначте забезпеченість землею на одну особу населення, якщо площа земель світу (без Антарктиди) 13,4 млрд. га, а також визначте забезпеченість оброблювальними землями, якщо вони становлять 9% земель суші. Чисельність населення планети на 1 липня 2020 року становила 7 794 798 739 осіб.
2. Побудуйте кругову діаграму «Структура земельних угідь світу» (таблиця 6.1). Проаналізуйте структуру земельного фонду світу. Які територіальні відмінності структури земельного фонду існують в межах окремих регіонів світу? Як вони пов'язані з природно-кліматичними умовами? Назвіть материки, які мають найменш сприятливу структуру земельного фонду.
3. При спалюванні 1 кг дров виділяється 2500 ккал теплоти. Скільки для отримання такої кількості тепла необхідно було би: а) кам'яного вугілля; б) бурого вугілля; в) нафти; г) сланців; д) природного газу? Якщо відомо, що калорійність 1 кг становить (ккал): нафти – 11000; кам'яного вугілля – 7000; бурого вугілля - 5000; сланців– 3600; природного газу 1 м^3 – 9000.
4. Скільки необхідно спалити кам'яного вугілля, щоб отримати таку саму кількість теплоти, яку виділяє 1 кг урану – 21 млрд. ккал?

Таблиця 6.1

Структура земельних угідь світу та окремих регіонів

Регіони	Рілля, багаторічні насадження (сади), %	Луки і пасовища, %	Ліси, %	Землі під населеними пунктами, промисловими об'єктами, транспортними мережами, %	Малопродуктивні і непродуктивні землі, внутрішні водойми %
<i>Світ у цілому</i>	11	24	30	3	32
Європа	32	19	26	5	18
Азія	21	15	21	2	41
Африка	11	23	26	1	39
Північна Америка	12	18	33	3	34
Південна Америка	8	19	47	1	25
Австралія і Океанія	5	51	8	1	35

5. Побудуйте структурні діаграми та порівняйте зміни та перспективи використання енергоносіїв впродовж вказаного періоду. Зробіть висновок.

Таблиця 6.2

Стан і перспективи використання енергоносіїв
(прогноз World Energy Council)

Роки	1990	2020	2050
Нафта (%)	34	28	20
Природний газ	19	23	23
Вугілля	24	25	21
Ядерне паливо	5	7	14
Відтворювані джерела	18	17	22
Разом, у млрд. тон умовного палива	(100%) 12,9	(100%) 19,4	(100%) 28,3

Практична робота № 7

Тема: Методика геодемографічних досліджень в суспільній географії

Мета: навчитись аналізувати демографічні показники на основі статистичних даних

Перелік рекомендованих літературних джерел

1. Голиков А. П., Олійник Я. Б., Степаненко А. В. Вступ до економічної та соціальної географії. К. : Либідь, 1997. 320 с.
2. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії. Одеса : Астропринт, 2001. 560 с.
3. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : підручник. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 444 с.
4. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001.

Завдання

Розгляньте статистичний щорічник «Населення України» за останній рік на сайті ukrstat.gov.ua. За даними його таблиць підготуйте аналітичну записку, опрацювавши такі завдання:

1. Вкажіть області з найбільшою та найменшою кількістю населення.
2. Визначте області, де найменша та найбільша частка міського населення.
3. Визначте, де в Україні найбільші диспропорції між кількістю чоловіків та жінок?
4. У якій області найстаріше за віком населення?
5. Для яких областей характерний додатний природний приріст населення, а для яких від'ємний?
6. Де найвищий і найнижчий сумарний коефіцієнт народжуваності населення – у містах чи селах? І які регіони виділяються вищими та нижчими показниками?
7. Виділіть області з додатнім та від'ємним міграційним приростом. Які фактори, на вашу думку, впливають на відмінності в механічному русі населення?

Практична робота № 8

Тема: суспільно-географічні дослідження в політичній географії та геополітиці

Мета: навчитись аналізувати зовнішньоекономічні зв'язки країни на основі статистичних даних

Перелік рекомендованих літературних джерел

1. Геополітика. Військово-політичні аспекти : навчальний посібник. Львів : ЛІСВ, 2008. 343 с.
2. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії. Одеса : Астропринт, 2001. 560 с.
3. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : підручник. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 444 с.
4. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001.
5. Філіпченко А. С. Міжнародні економічні відносини: історія : підручник. К. : Либідь, 2006. 392 с.

Завдання

1. За матеріалами літературних джерел, інтернет ресурсів дайте коротке визначення запропонованих концепцій чи доктрин, коротко сформувавши суть, процитувавши авторів, що її підтримували:

- Концепція Хартленду
- Геополітичні моделі Коена
- Концепція «морської сили»
- Концепція «Серединної Європи»
- «Правозахисна» доктрина Росії
- Балтійсько-Чорноморська доктрина (С. Рудницький)
- Чорноморська доктрина (Ю. Липа)

2. За матеріалами Державної служби статистики (ukrstat.gov.ua) проаналізуйте динаміку експорту та імпорту України, географію експорту-імпорту України з країнами світу та товарну структуру експорту-імпорту. Зробіть висновок, давши відповіді на запитання:

- Які країни відіграють найбільше значення в експорті та імпорті України? (Сформууйте рейтинг 5 країн за експортом та імпортом)
- Які товари відіграють важливе значення в структурі експорту, а які в структурі імпорту?

Практична робота № 9

Тема: галузева структура народного господарства. Основні чинники розміщення галузей

Мета: навчитись аналізувати галузеву структуру господарства, визначати вплив окремих чинників на розміщення виробництв

Перелік рекомендованих літературних джерел

1. Голиков А. П., Олійник Я. Б., Степаненко А. В. Вступ до економічної та соціальної географії. К. : Либідь, 1997. 320 с.
2. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії. Одеса : Астропринт, 2001. 560 с.
3. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : підручник. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 444 с.
4. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001.

Завдання

1. Складіть схему галузевої структури господарства (рис 9.1), доповнивши її лініями-стрілочками (як-от від блоку «Обслуговування населення»). Виділіть виробничу та невиробничу сферу та їхні складові.
2. За таблицю 9.1 розгляньте, які чинники впливають на розміщення підприємств окремих галузей. Наведіть приклади і зробіть висновок за одним із місцевих підприємств.

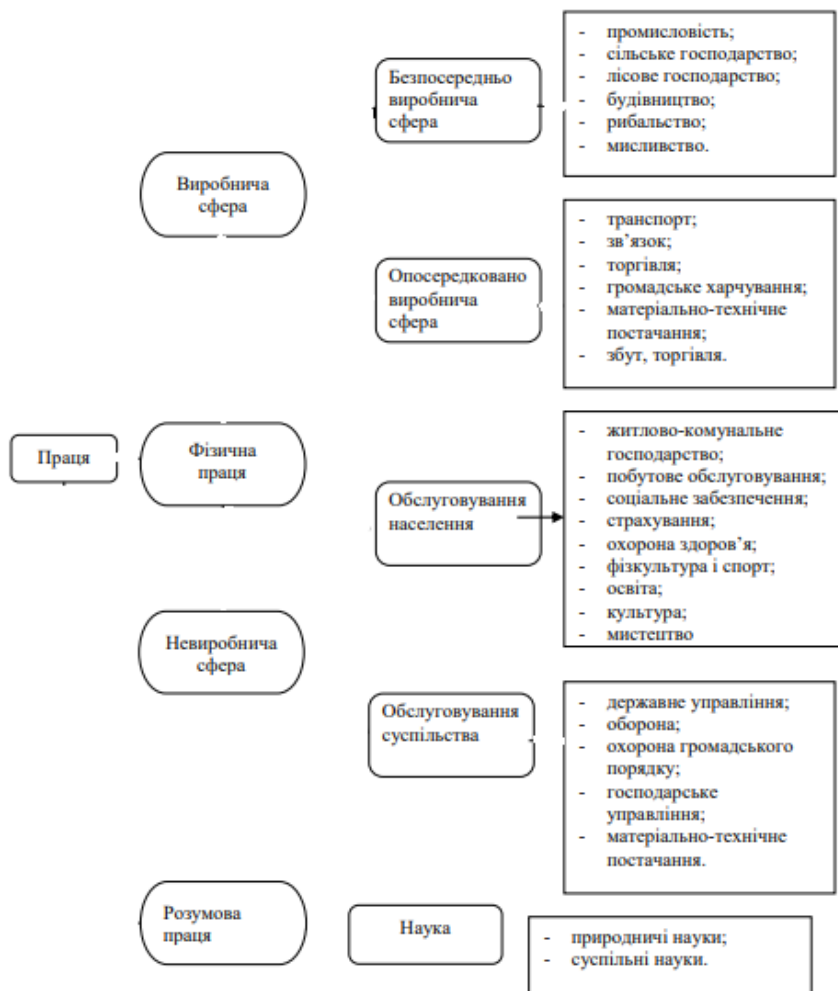

Рис. 9.1. Галузева структура народного господарства

Таблиця 9.1

Фактори розміщення промислового виробництва

Галузі промисловості	Фактори розміщення											
	сировинний	паливний	електроенергетичний	водний	трудоий	транспортний	природних умов	споживчий	спеціалізації, кооперація, комбінатування	екологічний	науковий	військово-стратегічний
Нафтодобувна	+++	-	+	-	-	+	+	-	-	++	-	-
Нафтопереробна	+	-	++	-	-	+	+	++	+	++	+	++
Газова	+++	-	-	-	-	+++	-	-	+	++	-	-
Вугільна	+++	-	+	-	+	+	+	+	-	++	-	-
Теплоелектроенергетика	-	++	-	++	-	+	-	++	-	++	+	-
Гідроелектроенергетика	-	-	-	+++	-	-	++	+	-	++	+	+
Атомна енергетика	-	-	-	++	-	-	-	++	+	++	++	++
Чорна металургія	++	++	+	+	+	++	+	-	++	++	-	++
Кольорова металургія (легких металів)	+	+	+++	+	-	-	-	-	+	++	+	++
Кольорова металургія (важких металів)	++	+	+	+	-	-	+	-	+	++	-	++
Машинобудування важке	++	-	+	-	+	-	-	-	-	++	-	++
Машинобудування точне	-	-	+	-	+++	-	-	-	++	+	+++	++
Гірничо-хімічна	+++	-	-	+	-	+	++	-	+	++	-	+
Хімія органічного синтезу і виробництво полімерів	++	+	++	++	-	-	++	+	+	++	++	++
Лісова	+++	-	-	-	+	++	+	+	+	++	-	-
Целюлозно-паперова	++	+	++	++	-	++	+	-	+	++	-	-
Харчова (цукрова)	++	-	-	+	++	+	++	-	-	+	-	-
Харчова (кондитерська)	-	-	-	-	+	+	-	+++	-	+	-	-

Умовні позначення: фактори, які мають значення (+++) – вирішальне, (++) – велике, (-) – незначне

Практичні роботи № 10-11

Тема: Суспільно-географічні дослідження сфери послуг

Мета: навчитись проводити суспільно-географічні дослідження сфери послуг, визначати відносні показники та порівнювати їх в розрізі територіально-адміністративних одиниць

Перелік рекомендованих літературних джерел

1. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії. Одеса : Астропринт, 2001. 560 с.
2. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : підручник. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 444 с.
3. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001.

Завдання

1. Розгляньте уважно статистичні дані Головного управління статистики у Рівненській області (статистичний щорічник області за рік). За запропонованими статистичними даними таблиць цього видання:

а) Визначте скільки м² житла припадає в середньому на одного мешканця в районах та містах Рівненщини. Зробіть висновок, в якому вкажіть, які райони (міста) краще забезпечені житловою площею, які гірше. Як ви думаєте чому?

б) Проаналізуйте відсоток охоплення дошкільними закладами дітей дошкільного віку в сільських та міських населених пунктах. Зробіть висновки.

в) Обчисліть, скільки в середньому учнів та вчителів припадає на один навчальний заклад в розрізі окремих адміністративних районів та міст. Зробіть висновки щодо кількості дітей та вчителів, що припадає на один навчальний заклад в розрізі територіальних одиниць.

г) Обчисліть, скільки ліжко-місць припадає в середньому на 10 тисяч населення в розрізі адміністративних одиниць. Зробіть висновки щодо забезпечення ліжко-місцями та лікарями по районах.

2. Скопіюйте карту вашого населеного пункту в Google maps (сайт <https://www.google.com.ua/maps>) таким чином, щоб по центру було місце вашого проживання, а навколо можна було окреслити зону з радіусом 500 метрів (10 хвилин пішохідної доступності).

Проаналізуйте, які заклади сфери послуг знаходяться в зоні радіусу вашої найближчої доступності (школи, кінотеатри, магазини, перукарі, кафе, ...). Які з цих послуг належать до послуг першої необхідності, а які, скажімо, забезпечують духовні потреби людини? Зони яких видів послуг в вашому районі перетинаються? А яких видів послуг в вашому районі, на вашу думку, не вистачає?